

U HRVATSKU JE VRAĆENO NEKOLIKO DESETAKA TISUĆA UMJETNINA KOJE SU OTETE U VRIJEME DOMOVINSKOG RATA, A U VEĆINI POVRATA SUDJELOVALA JE BRANKA ŠULC, ARHEOLOGINJA KOJA JE SVOJU PROFESIONALNU KARIJERU OSTVARILA U MUZEJSKO-DOKUMENTACIJSKOM CENTRU I MINISTARSTVU KULTURE

PATRICIA KIŠ
 BILJANA GAURINA/CROPIX

Kako smo iz Srbije vraćali umjetničko blago

B

ranka Šulc među najzaslužnijim je osobama za povrat umjetnina koje su otuđene tijekom rata devedesetih godina s područja Hrvatske. Pamtim je s mnogih snimki iz tog doba, decentnu, nikad s rečenicom previše, uvijek odmjerenu.

Po struci je arheologinja, a danas je u mirovini. Na početku, neformalno razgovaramo o godinama. Branka Šulc je iz Muzejsko dokumentacijskog centra, gdje je bila ravnateljica, prešla u Ministarstvo kulture kao pomoćnica ministra Bože Biškupića 1995. godine. Bila je tada na pragu pedesetih. Imala je, kaže, dovoljno iskustva, a opet puno energije za tu količinu posla koja ju je dočekala. Bile su to prave godine, zaključuje, za tu poziciju.

U Hrvatsku je tijekom godina vraćeno nekoliko desetaka tisuća umjetnina, a u većini je povrata sudjelovala i ona. "Posla na pripremi dokumentacije, protokola o povratu svake pojedine cjeline, koordinacije u nizu potrebnih segmenata takova rada nije nedostajalo, ali ne pamtim ga kao nešto teže od ostalih programa koje sam u izobilju vodila. Program jest bio zahtjevan i važan u smislu vraćanja memorije gradovima iz kojih su umjetnine otuđene, bilo da se radilo o muzejima, arhivima ili crkvama. Ponašanje, ipak, pamtim golemu zauzetost svih sudionika povrata vezanu uz povrat najveće zbirke kulturnih dobara iz Novog Sada u Vukovar, zbirke Gradskog muzeja Vukovar njegove Galerije umjetnina Zbirke Bauer, zbirki slika i devocionalija iz Franjevačkog samostana i crkve sv. Filipa i Jakova te povrat knjižnoga blaga iz Franjevačke crkve sv. Ivana Krstiteља u Zemunu u crkvu sv. Filipa i Jakova u Vukovaru". Ne smije zaboraviti spomenuti uz ovu temu, nastavlja, danas pokojnog fra Marku Kuroltu, koji je, "u prosincu 1991. spasio fondove knjiga i umjetnina iz ruševina Franjevačkog samostana sv. Filipa i Jakova i odveo ih jednom neobičnom suradnjom s JNA do Šida i Zemuna, gdje smo ih preuzeli tek 2004. Danas je taj spašeni fond na časnom mjestu u okviru obnovljene knjižnice i Franjevačkog muzeja u sklopu vukovarskog samostana i nosi ime patera Kuroлта".

Pokrivala je ona i mnoga druga područja, no proces povrata umjetnina, za pretpostaviti je, bio je najintenzivniji. U Hrvatskoj su se nalazili na sastancima Međudržavnog povjerenstva za povrat kulturnih dobara te obilazili crkve, muzeje, manastire i riznice u koje se planiraju vra-

"Ukupno je vraćeno 29.886 umjetnina, ali još uvijek žalim za nestalim skulpturama Ivana Meštrovića, zbirka iz Vukovara i vrijednim slikama zbirke kneževa Odescalchi"

BRANKA NA TERENU Dio zbirki u ruševinama vukovarskog muzeja 1994. (lijevo) i Zbirka Bauer u depou Vojvodanskog muzeja 2001. godine (gore)

Evidencijski broj / Article ID: 19940739
 Vrsta novine / Frequency: Dnevna
 Zemlja porijekla / Country of origin: Hrvatska
 Rubrika / Section:

titi umjetnine uz utvrđivanje uvjeta za navedeno. Nalazili su se i u Srbiji, obilazili depoe u kojima se čuvaju umjetnine iz Hrvatske i restauratorske radionice, u Galeriji Matice srpske, Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture, Muzeju srpske pravoslavne crkve, Narodnom muzeju i dr. "Rad je uvijek bio na vrlo profesionalnoj razini i pripremi svih dogovorenih dokumenata. Ono što je bilo manje protočno je prijenos ili uvoz tih kulturnih dobara jer su u vrijeme ratnih okolnosti iznošene iz tzv. krajina u Republiku Srbiju bez odgovarajućih izvoznih potvrda."

Postoji li nešto, pitam je, za čime posebno žali što nije pronađeno i vraćeno. Ne oklijeva: "Dio umjetnina skulptura i gipsanih reljefa Ivana Meštrovića iz Drniškoga muzeja, brončane vratnice mauzoleja Meštrović iz Otavica, dio zbirke iz Gradskog muzeja Vukovar, najvjerovatnije uništen u bombardiranju dvorca Eltz, sjedišta Muzeja, vrijedne slike iz zbirke kneževa Odescalchi, a koje su otuđene iz Muzeja grada Iloka 1997. godine".

U njezinom je mandatu obnovljeno, sagrađeno te otvoreno, vrijedi spomenuti, nekoliko muzejsko-galerijskih cjelina. Uz Gradski muzej Vukovar te njegovu Zbirku Bauer, novi Muzej vučedolske kulture, cje-

"LOPOV SE SKRIO U MUZEJU U ILOKU PRIJE ZATVARANJA I POSLJE IZASAO KROZ PROZOR. SVA 23 DJELA STAVIO JE U PRTLJAZNIK. NIKAD NISU NAĐENA"

lovito je obnovljena palača Odescalchi - Muzej grada Iloka, a dijelom i srednjovjekovne zidine u staroj jezgri Iloka.

Ilok nije slučajno spomenut. Naime, ona je rodom iz ovoga grada. Što ju je, za pretpostaviti je, dodatno odredilo da se počne baviti ovim sektorom? "Ilok, ali i Vukovar dva su moja važna ugaona kamena vezana uz rođenje i odrastanje u tim gradovima, uz Dunav, i oba su 1991. godine 'ukradena', a zatim i otpjačkana. Iz Muzeja grada Iloka otuđene su, podsjećam, 1997. godine 23 najvrednije slike uglavnom iz Zbirke Odescalchi, a koje datiraju između 17. i 20. stoljeća. O svemu smo odmah izvjestili Ministarstvo unutarnjih poslova, UNESCO, Interpol, ICOM, Vijeće Europe i Untaes... Do danas, nažalost, nije pronađena niti jedna slika. Iločki Muzej je prije četiri godine izložbom "Ukradena baština" au-

torice Andree Rimpf potaknuo potraživanja otetog. Niti 25 godina poslije te krađe, osim naznaka da se nalaze na raznim lokacijama, nije pronađena niti jedna umjetnina", govori nam. Podsjetimo, iako su u "slučaj Ilok" bile uključene sve relevantne međunarodne i nacionalne institucije, umjetnine do danas nisu nađene ni vraćene. Rekonstruiralo se tek kako je došlo do krađe, odnosno, da se počinitelj vjerojatno skrio u prostorijama muzeja prije zatvaranja te da je izašao kroz prozor na prostor iza zapadnog dijela dvorca. Kako se sva 23 ukradena djela bez blind-ramova i slike na mramoru mogu smjestiti u prtljaznik osobnog vozila, lopovu nije bilo teško pobjeći s lica mjesta. Među ukradenim su umjetninama iz 1997. godine "Poklonstvo kraljeva" iz druge polovice 17. stoljeća, rad neutvrđenog lombardijskog slikara, prema Paolu Veroneseu, čija je procijenje-

UMJETNINE ZA POVRAAT U HRVATSKU

U depoima Patrijaršijskoga dvora Sremski Karlovci i Restauratorske radionice Pokrajinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Petrovaradinu

na vrijednost 48.000 eura, te rad neutvrđenog rimskog slikara, "Kardinal Antun Maria Odescalchi", čija je vrijednost procijenjena na 11.000 eura.

Naša sugovornica nastavlja kako je zavičajno podrijetlo možda odredilo bavljenje ovom temom, ali i utjecalo na "višestruko praćenje nestalih kulturnih dobara iz vukovarskoga muzeja, iz crkava, arhiva, privatnih zbirki".

A upravo je Branka Šulc aktivno pratila i koordinirala program povrata vukovarskih zbirki. Sjeća se dobro i datuma: 29. studenoga 1991. otkrili su da postoji lokacija na kojoj je sakriven dio vukovarske muzejske i crkvene baštine. Deset godina kasnije vratili su je u Vukovar.

Kakva će biti situacija, na vrijeme su predvidjeli. Naime, 1991. godine, kada je ona bila ravnateljica Muzejsko dokumentacijskog centra, počeli su, kako navodi, s "mikro snimanjem muzejskih inventarnih knjiga, sluteći da će zbirke biti oštećene ili otuđene".

"Sve su muzejske i galerijske ustanove 1991. i 1992. zatvorene za javnost, veći dio stalnih postava iz sigurnosnih je mjera demontiran, a muzejski, uz knjižničnu i arhivsku građu, odlagan u privremena skloništa ili evakuiran izvan muzeja pa i izvan gradova na sigurnije lokacije, ponekad i u najriscantnijim ratnim uvjetima", prisjeća se. Procjenjivali su ratne štete na muzejskoj građi, na rekonstrukciji fondova muzeja i galerija, posebno vukovarskoga, "pripremajući time i podloge za nažalost znatno kasniji povrat kulturnih dobara", tumači Branka Šulc.

Slijedom profesionalnog okvira moga rada, dakle, prvo u središnjoj instituciji za muzeje i galerije kod nas, u Muzejskom dokumentacijskom centru u svojevremenu ravnateljice, a potom pomoćnice ministra kulture u Ministarstvu kulture, već od 1991. godine bila sam uključena uz ostalo i u brojne programe: izradu baze podataka za evidentiranje ratnih šteta u muzejima, procjenu ratnih šteta na muzejskoj građi, organizaciji niza istraživačkih misija, od Međunarodnog savjeta za muzeje ICOM-a, Vijeća Europe do Promatračke misije EZ-a u Hrvatskoj i niza drugih", govori i nastavlja kako su na dnevnoj bazi izvještavali međunarodne organizacije o problemima u zaštiti kulturnih dobara i primjeni međunarodnih konvencija u ratnim okolnostima.

Među mnogim međunarodnim institucijama s kojima su surađivali, prisjeća se, našao se i Memorijalni muzej holokausta iz Washingtona. Bilo je to 2000. godine. "Utvrđeno je kako se veći dio, oko 50 posto navedene građe, ne nalazi u fondu prenesene građe iz arhiva u Banjoj Luci. Jasenovačka zbirka u Memorijalnom muzeju holokausta SAD-a u Washingtonu ponovo je katalogizirana, zaštićena i konzervirana, te pripremljena za transport u Hrvatsku, a primopredaja je bila u prosincu 2001. godine. Gdje je ostatak građe, pitamo? "Nemamo saznanja."

U povijesnom kontekstu, prisjeća se naša sugovornica, suradnja je među državama na povratu umjetnina tekla na sljedeći način: već su 1995.

stigli prvi popisi otuđenih umjetnina, onih koji su bili deponirani u muzejima Novog Sada i Beograda. Umjetnine su u tim depoima bile deset godina, od 1991. do 2001.

Najveći dio povrata započeo je, dakle, 2001. do 2018., prema službenim podacima, iz Republike Srbije te dijelom iz Crne Gore i Bosne i Hercegovine u Republiku Hrvatsku vraćeno je ukupno 29.886 pokretnih kulturnih dobara. Vraćene su u muzeje, crkve, manastire i archive. U velikom dijelu tih povrata sudjelovala je i naša sugovornica. Međudržavno Povjerenstvo za povrat kulturnih dobara Republike Hrvatske i Republike Srbije, naime, imenovano je u svrhu pregovora o povratu kulturnih dobara. Povrat kulturnih dobara u Vukovar 2001. realiziran je posebnim Protokolom Vlade Republike Hrvatske i imenovanjem po jednoga pregovarača, naše sugovornice iz Hrvatske, a iz Srbije je tu funkciju obavljao Jovan Despotović: "U svim povratima kulturnih dobara sudjelovala sam od 2001. do 2018. godine u svojstvu predsjednice Povjerenstva za povrat kulturnih dobara RH, uz članice i članove istoga te svesrdnu podršku Galerije Klovićevi dvori i Hrvatskog restauratorskog zavoda u dijelu pripreme za transport umjetnina, a dijelom i restauraciju".

Potom su 2018. godine održani sastanci Međudržavnog povjerenstva u Zagrebu i Novom Sadu. Potvrđen je popis oko 860 umjetnina, koliko ih je preostalo za povrat, koje se, kako govori, "nalaze u novoj bazi podataka i sa širim informacijama o njihovom statusu, fotografijom, uvjetima pohrane, razini dovršenosti restauracije". Te je godine potvrđeno i skoro zatvaranje poglavlja povrata kulturnih dobara. "Planirani nastavak rada po temi je u 2020. prolongiran zbog prioriteta u zaštiti kulturnih dobara nakon dvaju potresa u Zagrebu i Petrinji, a zatim i pandemije. U međuvremenu je nastavljena obnova spomenika kulture sredstvima Ministarstva kulture i medija u koje se preostala kulturna dobra trebaju vratiti, uz uređenja većih cjelina Rizinica i depoa u manastiru Krka, u sklopu SPC-a u Šibeniku još nekoliko".

Na kraju razgovora pitamo je za manje formalne kanale, jesu li se uspjeli pronaći neke umjetnine koje su završile na crnom tržištu?

"Osiguran je povrat četiriju slika Ivana Meštrovića u Muzej grada Drniša, vraćena je i nestala muzejska građa iz Zavičajnog muzeja Konavala u Čilipima, kao i povrat dijela kulturnih dobara iz Podgorice. Riječ je o tri oltarne pale iz franjevačkog samostana u Slanom i s dubrovačkog područja, otuđenih u vrijeme Domo-vinskog rata u Crnu Goru iz Hrvatske. Slika "Sveta obitelj s malim Ivanom Krstiteljem i sv. Jeronimom" Celestina Medovića nastala 1879., iz Franjevačkog samostana u Slanom, bila je na pohrani od 2008. u policiji u Somboru. Osim toga, nabraja, "već 1994. Ministarstvo kulture Republike Crne Gore vratilo je Hrvatskoj 112 umjetničkih slika i 465 crteža dubrovačkog slikara Milovana Stanića njegovim sljednicima, a koje je dobilo od bivše JNA". ✓